

УДК 808.51:343.139.2

Алла ВАСЮРІНА
ДО ПИТАННЯ ПРО СТАНОВЛЕННЯ СУДОВОЇ РИТОРИКИ В
ДАВНІЙ ГРЕЦІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ГЕНЕЗИ

Актуальність дослідження історії розвитку судового красномовства, коріння якої сягають часів античності, викликана тим, що феномен змагальності, на що спирається судова риторика, і сьогодні обумовлює особливості суспільного буття. Пошуки переконливої аргументації, вдосконалення мовлення, розробка прийомів ефективного впливу знайшли гідне місце в працях відомих давньогрецьких ораторів.

***Ключові слова:** судова риторика, красномовство, змагальність, мовлення, аргументація.*

Постановка проблеми. Нові історичні умови, за яких на початку ХХІ століття відбувається подальше становлення України як держави, потребують докорінних змін не лише в соціально-економічній сфері, але й у політико-правовій. Важливою складовою діячів сучасної політики і права є їх публічність, яка неможлива без ефективного мовлення. Активність і результативність професійних дій і політика, і юриста передбачає відповідну риторичну підготовленість, тому підвищений інтерес громадськості до риторики, в тому числі і судової, актуалізує дослідницьку увагу до її історії.

Аналіз актуальних досліджень. Протягом ХХ століття судове красномовство привертало увагу багатьох дослідників. Розвиток теорії судової риторики початку століття пов'язане з прізвищами, А. Ф. Коні, П. Сергеїча (П. С. Пороховщикова), К. П. Луцького. В роботах сучасних дослідників А. І. Галагана, М. Л. Якуба, Л. І. Мацько, О. М. Мацько, Л. В. Кравець та інших розкриваються різні аспекти історії і теорії судового красномовства, проте багато питань залишаються дискусійними.

Метою статті є з'ясування особливостей зародження і розвитку судового красномовства в античну добу.

Виклад основного матеріалу. Судове красномовство, сутність якого полягає в умінні бути переконливим, зароджується за умов агоністичної своєрідності давньогрецької культури, наскрізь пронизаної міфологічними уявленнями. Визнання принципу змагальності як фундаментальної риси давньогрецької культури стало загальним місцем у працях зарубіжних і вітчизняних науковців. Агоністика (від грец. *ἄγων* – змагання або гра, боротьба, судовий процес) – прагнення до будь-яких змагань в усіх сферах суспільного життя – відрізняла буття стародавніх греків від інших народів. Навіть літочислення в Давній Греції було пов'язане з Олімпійськими іграми, пов'язаними з культом Зевса, які, на думку вчених, почали проводитися з 776 до н.е. Крім Олімпійських існувало багато інших змагань, теж пов'язаних із богами: Піфійські ігри на честь Аполлона (саме на них нагородою був лавровий вінок), Істмійські ігри на Коринфському перешийку на честь Посейдона, Немейські ігри в Пелопоннесі, які прославляли Зевса тощо.

Агоністичність була притаманна також філософії, мистецтву. Принцип змагальності лежить в основі давньогрецької трагедії та комедії. Він є одним із структуруючих елементів давньогрецького театру (агон напівхорій, суперечки героїв тощо), організаційним упорядником свят на честь Діонісія, протягом яких гралися трагедії й комедії, також визначалися переможці.

Агоністичність грецької філософії пов'язана з ідеями софістів – творцями і вчителями риторики, з сократівським діалогом та його жанровою трансформацією – діатрибою, з еристикою (яка в часи Сократа розумілася як уміння вести бесіду через зіткнення протилежних поглядів, шукати істину шляхом суперечки).

Традиції європейської судової риторики також сягають своїм корінням далеких часів Античної Греції, коли завдяки реформам Солона в Афінах створюється “гелієя” (від грец. ἡλιαία – сонячне місце зборів) – демократичний верховний суд, в якому суддею міг бути будь-який громадянин Аттики після тридцяти років. В залежності від важливості справи судові засідателі обиралися через жеребкування по 201, 401 або 501, у вагомих кримінальних процесах – 1 001, 1 501 або 2 001 суддів. У виключних випадках судову палату утворювали 6 000 геліастів, які збиралися для винесення рішення про застосування остракізму. Останнього звичайно зазнавали відомі політичні та державні діячі. Так, навіть реформатор Солон був підданий афінянами цьому покаранню: він був вигнаний на 10 років з Аттики. Афіньський суд тричі піддавав остракізму лідера афіньської демократії Перікла, але жодного разу кількість черепків, за допомогою яких рахували голоси, не досягала необхідної для рішення кількості (не менш 6 000).

Проте Солонів суд не мав сучасних інститутів прокуратури, слідства і захисту. Звичайно, обвинувачем виступав сам потерпілий (або його родичі, друзі), який викладав суть справи (тобто виконувалися функції слідства). Функції захисту були покладені на обвинуваченого, пізніше – найманого оратора. Рішення суду присяжних багато в чому залежало від враження, яке справляли виступи тих, хто судився. Переконливість і логічність промови, природність та порядність поведінки, емоційність, уміння розжалобити суддів – все мало значення. Після заслуховування сторін без дебатів шляхом таємного голосування виносився вирок. Закони Солона надовго визначили правове буття Афін. В свідомості пересічних громадян Афіни сприймалися як місто, де всі з усіма судяться. Саме з Афін дійшли до нас перші зразки судового красномовства.

Перші визнані теоретики і вчителі красномовства – софісти – увійшли в історію не лише як засновники школи риторики, автори чисельних риторичних трактатів і технік, але і як практичні судові оратори. Серед цих учителів риторики називають сицилійців Коракса і Тізія, які викладали в Афінах у V ст. до н.е. Коракс мав школу риторики, в якій знайомив своїх учнів з досвідом власної судової практики ведення майнових справ. Його вважають автором першого античного підручника з риторики. Він написав збірку “загальних місць” – хрестоматію прикладів для заучування з метою використання їх у промовах. Згодом Тізію продовжив роботу по створенню

теоретичного посібника “техне”, який не мав прикладів, але містив рекомендації щодо структури ораторських виступів.

Риторичну майстерність Коракса й Тізія визнавали Платон, Арістотель, Ціцерон, Квінтіліан. Так, Ціцерон зазначав, що саме ці два великі сицилійці вперше створили теорію і правила судового красномовства тоді, коли з Сицилії вигнали тиранів і в судах після тривалої перерви поновилися судові процеси.

Ще один сицилієць Горгій за свої заслуги був ушанований сучасниками золотою статуєю в Дельфах. На думку А.Ф. Лосева, всю історію риторики у греків було б доцільно починати саме з Горгія. Лосєв зазначає, що “він перший ввів той вид освіти, який готує ораторів, спеціальне навчання здібності і мистецтву мовлення, і перший став уживати тропи, метафори, алегорії... Горгій навчав усіх бажаючих риториці, аби вони вміли підкоряти людей, “робити їх своїми рабами за власними бажаннями, а не з примусу” [8, с. 34–35]. Горгій визначав риторику як мистецтво промов і спеціально займався теорією судового та політичного красномовства. Горгій намагався розробити методику впливу на слухача. Він шукає засоби, за допомогою яких оратор “веде за собою душу слухача”.

Антична традиція приписує Горгію винахід словесних фігур, які називають горгіанські (горгієві) фігури: антитеза (ἀντιθεσις) – поєднання членів фрази, протилежних між собою; рівночленність (ἰσοκώλον – ізоколон, симетрія складів) – зрівняння між собою синтаксичних членувань речення; співзвуччя закінчень (ὁμοιοτέλευτον – гомойотелевтон) – розміщення однакових за формою слів у кінці синтаксичних відрізків та інших. Так, у прикладі “приємно лестощі починаються та гірко вони закінчуються” міститься антитеза, ізоколон і гомойотелевтон, а в прикладі “чи була вона силою викрадена, чи промовою зачарована, чи коханням охоплена” використовується ізоколон і гомойотелевтон. Особливо привабливим для Горгія стає протиставлення. Він пропонує дві схеми опозицій: протиставлення явищ, предметів вчинків і протиставлення їх оцінки. Показовою є навіть перша фраза з “Єлени”: “Славою слугує місту сміливість, тілу – краса, духу – розумність, діянню – доблесть, промові – правдивість; все зворотне цьому – лише безслав’я” [2]. Співзвуччя слів на початку і в кінці фрази, які відрізняються лише негативним префіксом, сприяє створенню зрозумілого прозорого протиставлення, а однотипність перерахувань (паралелізм) посилює ефективність впливу мови. Проте досягнення Горгія полягало не в створенні риторичних фігур, бо багато з них існували і раніше, а в довершеності мови, в яку він вплітав різні фігури. Він уважно ставиться до миловидності мовлення, його музичності. В промові “Похвала Єлені” Горгій говорить про ефективний спосіб мовного впливу, а саме про “чарівність духу” і “обман думки”.

Ця особливість горгієвської риторики викликала обурення Платона, який вважав, що “чарівність думки” є лише засобом посилення обману, що несе народу шкоду. Платон був обурений самовпевненістю Горгія, який розраховував виключно на магічну силу красномовства. В діалозі “Горгій”

Платон зазначає: “Якби в будь-яке місто прибули оратор і лікар і якби на Народних зборах або на будь-яких інших зборах почалася суперечка, кого з двох обрати лікарем, то на лікаря ніхто б і дивитися не став, а обрали б того, хто володіє словом... тому, що не існує предмета, про який оратор не сказав би переконливіше перед натовпом, ніж будь-хто із знавців своєї справи” [9]. Як свідчать сучасники, Горгій наймайстернішим був не в судовій або політичній риторичній мові, а в урочистому красномовстві (цей тип красномовства Арістотель визначить як епідейктичне). Вміння хвалити передбачало наступні складові: вміння надати мовленню благозвуччя (як хвалити), вміння знайти в об’єкті цінність, яка заслуговує на похвалу (за що хвалити), вміння наблизити предмет похвали до слухача (для чого хвалити). Опановуючи епідейктичне мовлення, оратори не лише вдосконалювали стиль, але й сприяли піднесенню моральності поліса.

Певну суперечність у промові Горгія “Похвала Єлені” відзначив ще Ісократ. Говорячи про автора, Ісократ наголошував, що той склав не похвальну промову Єлені, а виголосив захисну промову про її поведінку. Ці два типи промов, наголошував Ісократ, будуються не по одній схемі і говорять не про одне і теж, а прямо про протилежне. Адже захищати потрібно тих, кого звинувачують у злочинах, а вихвалити тих, хто вирізняється чимось гарним. Проте в цій суперечності можна побачити дієвість мистецтва красномовства, оскільки позицію суспільного осуду перемагає риторична майстерність.

Послідовниками в розвитку традиції судового красномовства були Антифонт, Андокід, Лісій, чия творча діяльність пов’язана з теорією правдоподібності – так прийнято називати особливий вид аргументації, коли за відсутністю фактів намагаються знайти логічний або психологічний зв’язок між особами та подіями. Ще в настановах Тісія знаходимо: “...Слабкі звинувачуються в нанесенні побоїв – це неправдоподібно, проте якби обвинувачений був сильний, то і тоді неправдоподібно, тому що це загрожувало б здатися правдоподібним” [10]. Арістотель в “Риторичній” приписує це судження Кораксу [1]. Арістотель в “Риторичній” на такі докази відповідає: “На слухачів діє і те, що до відрази часто використовують творці промов: “Хто ж цього не знає?”, “Всі знають!” Збентежений слухач погоджується, щоб розділити судження всіх інших [2].

Антифонта називають оратором у “карних процесах”, оскільки всі п’ятнадцять його промов, що збереглися, відносяться до справ про вбивство (три промови призначалися для виголошення в суді, інші, дванадцять, так звані тетралогії, належали до збірки риторичних вправ). Але ці промови настільки різні по стилю, що серед дослідників є думка про те, що вони написані різними авторами. Антифонт був учителем риторики і логографом (з грец. – той, хто складає промови для інших. В збірці риторичних вправ, які він написав, у тетралогіях Антифонта, запропонована система аргументації, якою можна користуватися і для звинувачення, і для захисту. Аргументація найчастіше обмежена шкільними “загальними місцями”, хоча деякі з них (вихвалювання справедливості законів та суддів, заява підсудного, що він

заслуговує на співчуття, а не покарання тощо) стали загальними місцями в подальшій практиці судових промов. Остання промова, яку він виголосив, була промова на власний захист (зберігся папірусний фрагмент цієї захисної промови), але Антифонта засудили і стратили.

Корінний афінянин Андокід найбільшу популярність здобув у зв'язку зі справою руйнівників герм, яка стосувалася відомого політичного діяча Алквіада (кін. V ст. до н.е.). Андокід виграв справу, захищаючи себе від висунути проти нього звинувачень.

Як майстерний логограф увійшов в історію судової риторики Лісій (бл. 459–379), якому в мистецтві етопеї (з грец. дослівно – “творчість характерів”, мистецтво створення характерів), не було рівних. Його промови були лаконічними й чіткими, ґрунтувалися на строгому композиційному принципі: вступі були звернення до суддів та деякі загальні зауваження по суті справи; в дієгезі (розповідній частині) містилися аргументи захисту та спростування аргументів звинувачення; епілог за традицією мав бути надзвичайно емоційним. Лісія, як стверджують дослідники, життя змусило стати оратором. Свою першу промову він виголосив, коли йому було за п'ятдесят. Промова “Проти Ератосфена, колишнього члена колегії Тридцяти”, з якою Лісій змушений був виступити як звинувач в процесі проти винуватця загибелі його брата Полемарха, стала свідченням не лише ораторського стилю Лісія, але і важливим джерелом знань про події давніх часів. З цієї промови дізнаємося, що батько Лісія хоча і був іноземцем, але поділяв погляди Перікла. Їх родина мала певні заслуги перед Афінами, про що Лісій переконливо говорить у промові. Зокрема, він нагадує про виконання зобов'язань щодо внесків на військові потреби, про викуп з полону багатьох афінян [6].

В судовій практиці Афін існував принцип надання певних переваг людині, яку вважали зразковим громадянином держави. Тому перелік чеснот промовця не вважалися такими, що не стосуються справи. Більше того, в основній частині промови акцент звинувачення ґрунтується не на приватних, а на соціально значущих викриваннях. Лісій пафосно змальовує картину життя за часів правління Тридцяти: “Багатьох громадян вони вигнали на чужину до ворогів, у багатьох повноправних громадян відняли права громадянства, багатьом донькам громадян, які були вже нареченими, завадили одружитися. І тепер вони дійшли до такого нахабства, що з'явилися сюди і виправдовуються, і свідчать, що вони нічого дурного і ганебного не зробили” [7]. Невідомо, як закінчився цей судовий процес, але дослідники вважають, що це була єдина промова Лісія, яку він виголосив сам.

У подальшому Лісій працював як логограф. Яскравим прикладом майстерності Лісія-логографа є його промова “Про вбивство Ератосфена”, яку він написав для афінянина Євфілета. Ця промова є прикладом мистецтва етопеї Лісія. Як майстер створення характерів, яскравих образів сучасників Лісій виписує Євфілета як “маленьку людину”, звичайну, не героїчну, але людину честі. Дізнавшись про подружню зраду, він вбиває кривдника на місці злочину у власному будинку. В контексті промови Лісія Євфілет

захищає не лише себе, а й державу, бо карає злочинця для науки іншим подібним чоловікам, щоб ті знали, яка “винагорода” чекає їх за такі вчинки. Як логограф, Лісій мав створювати такі тексти промов, щоб вони відповідали характеру замовника, його мисленню, освіті. Він відмовляється від надмірностей горгіанського стилю, хибностей софістичної риторики, занадто незвичних сміливих метафор. Прагне до ясності і лаконічності висловлювання. З часом його стиль був визнаний як взірець аттицизму і став прикладом для багатьох ораторів (Юлій Цезар, Брут та ін.).

Нову школу красномовства заснував Ісократ, який наполягав на тому, що риторичне навчання закладає основи освіти. Він зазначав, що люди можуть стати кращими, більш гідними, ніж були раніше, якщо пристрасно захочуть досягнути мистецтво переконувати слухачів. Він ототожнював навчання красномовству з вихованням гідного громадянина, оскільки всі видатні державні діячі минулого мали репутацію видатних ораторів. У школі Ісократ учнів спрямовували на мовлення, зрозуміле слухачам, вчили враховувати психологію, стереотипи свідомості сліхачів.

Від софістичного навчання школа Ісократ відрізнялася вимогливим ставленням до питань моральності, що пов'язано з негативною оцінкою Ісократом морального стану суспільства. Сам Ісократ не вважав себе видатним оратором. Він говорив, що не має “ні достатньо сильного голосу, ні сміливості щоб звертатися до натовпу, зазнавати образ і лаятися з тими, хто стирчить на трибуні” [3, с. 225]. До своїх чеснот він відносив здоровий глузд і гідне виховання, не вважав безсоромністю так про себе говорити, вважав, що саме здібності дозволяють йому давати поради як пересічним та знаним елітам, так і державі. В школі Ісократ ототожнює риторикку і знання, яке можна опанувати в процесі навчання. В його школі належне місце займали різні дисципліни, оскільки оратор має вміння говорити на будь-яку тему. Особливе місце приділялося філософії і політиці. Відомо, що Ісократ часто дорікали тим, що він інших навчає красномовству, а сам не виголошує промов. Ісократ на це відповідав, що точильний камінь не здатний різати, але гострить залізо.

Для Ісократ в риторичному навчанні важливим було навчити говорити зрозумілою для конкретної слухацької аудиторії мовою. Щоб бути переконливим, необхідно розумітися на психології слухачів, знати стереотипи їх мислення, маніпулювати загальновідомими фактами. В школі Ісократ з'являється поняття “*δόγματα τῶν πολλῶν*” (доктрина більшості, або думка більшості). Встановити контакт з будь-якою аудиторією, здобути її схвалення, отримати підтримку – це означає переконати слухачів і вийти переможцем у риторичному змаганні. Ісократ один із першим намагається розмежувати поетичне і прозаїчне мовлення. Він розумів, що ритор може використовувати слово і на користь, і на шкоду. Ісократ вважав, що “одне й теж можна викласти по-різному: велике уявити незначним, мале возвеличити, старе представити новим, а про останні події розповісти так, що вони здадуться стародавніми” [4] Але найважливішою умовою успішного мовлення Ісократ вважав вміння говорити по-новому на відому тему. В

промові “Проти софістів” він підкреслює, що найбільш майстерним є той, хто, висловлюючись з приводу знаного, зможе знайти в ньому іншими не сказане. Він переконаний, що не можуть бути красивими промови, якщо в них не дотримана доречність (καίρος), якщо вони не складені належним чином (πρεπόντως), в них відсутня новизна (καινός).

Літературна спадщина Ісократ містить не лише риторичні програмні твори як, наприклад, промова “Проти софістів” (Κατα τον σοφιστον, 390 до н.е.), Про обмін майном (Περι αντιδοσεος, 353 до н.е.), політичні опуси (“Послання Филлипу”, 344 до н.е., “Послання Александру”, 342 до н.е., “Панафеевська промова” (Παναθηναίος), бл. 342–339 до н.е.), але й судові промови. Серед судових промов найбільш відомі промови: “Проти Евфінуна на процесі без свідків” (Προς Ευθυνην αμαρτυρος, 403 до н.е.), “Проти Каллімаха” (Προς Καλλιμαχον παναγραφη), “Проти Лойхіта” (Κατα Λοιχίτη επιλογος, після 403 до н.е.), “На захист Алквіада від звинувачень Лісія”, “Проти банкірів” (Τραπεζιτικός, бл. 394 до н.е.), “Промова перед судом в Егіні” (Αιγινετικός, 390 до н.е.). Судові промови Ісократ нагадують промови Лісія, але мають більш витончену аргументацію, хоча менш яскраві. Частіше справи мають відношення до грошових суперечок, що свідчить про певні економічні труднощі. Показовою є “Промова проти банкіра Пасіона”, якого звинуватили в привласненні довірених грошей. Взагалі судові розгляди Ісократ не вважав гідною справою оратора. Хоча судові промови були найбільш поширеним жанром, проте найменш самостійним жанром, взірцем для них були або політичні, або урочисті промови. Ісократ більш доцільним для себе вважав політичну проблематику. Він рахував, що обов’язок оратора як громадянина – служити рідному місту і використовувати слово на благо людям: “Кращими з промов я визнаю ті, які присвячені найбільш важливим питанням, найбільш яскраво характеризують ораторів і приносять найбільшу користь слухачам” [4].

В методиці своїх міркувань Ісократ часто спирається на вже відомий і розроблений софістами принцип антитези, яка часто стає головною в системі його доказів. Висловлюючись проти тиранії Ісократ у промові “Про мир” майстерно використовує сталі стереотипи масової свідомості про “справедливу і несправедливу владу”: “Справа правителів полягає в тому, щоб своїм піклуванням зробити керованих більш щасливими; у звичай ж тиранів працею і нещастями інших приносити собі радість” [5].

Техніка переконання Ісократ насичена опозиціями, в тому числі і бінарними опозиціями, що дозволяє маніпулювати свідомістю своїх читачів, пояснюючи їм, що в політиці морально, а що – ні. Ісократ (промова “Про мир”) вважає, що влада натовпу породжує розбещеність серед політиків: “Серед тих, хто виступає з трибуни, вам подобаються найбільш негідні, і ви вважаєте, що п’яниці більш віддані демократії, ніж тверезі, нерозумні – [більш,] ніж розсудливі, ті, які ділять між собою державне надбання, – [більш,] ніж ті, хто виконує літургії з власних коштів. І можна тільки дивуватися, якщо хтось сподівається, що держава, яка має таких радників, буде процвітати...” [5]. Він віртуозно використовує софістичні

напрацювання, надає поетичним метафоричним засобам вагомості аргументів у політичній полеміці. Напевно тому Арістотель, за словами Ціцерона, закликав: “Соромно мовчати і дозволяти говорити Ісократам!” [11, с. 11]. Хоча таке ставлення Арістотеля, можливо, було пов’язане з розробленою Ісократом схемою життєпису державних діячів, який спирався на ейкос (правдоподібне, ймовірне). При створенні ідеального портрету діяча випускалося (замовчувалося) або замінювалося те, що могло нашкодити створенню позитивного образу, або, навіть, зганьбити героя. Потім цей прийом став стереотипним в агітації.

Ісократ створював тексти своїх промов у тиші кабінету. Вони були бездоганними з точки зору композиції, використання риторичних тропів і фігур, але, за свідченням сучасників, при виголошенні могли приспати слухачів. Ісократ багато працював над благозвучністю мовлення, вдосконалював періодичність промови. Прагнення мовної довершеності сприяло наміру уникнути зіяння (збіг голосних в кінці одного і на початку іншого слова, що, на думку греків, порушувало милозвучність мови).

Подальший розвиток давньогрецької риторики пов’язаний з видатними іменами Демосфена, Сократа, Арістотеля та ін. Перший з них увійшов в історію як видатний політичний і судовий оратор. Свою судову практику він почав із захисту власних інтересів, оскільки змушений був відстоювати батьківську спадщину від недоброзичливих опікунів. У подальшому він власним життям довів, що можна стати найкращим серед ораторів, навіть якщо природа не є щедрою щодо тебе. До приписуваних Демосфену риторичних прийомів відносять уміння виділити основне на фоні другорядного, влучне використання антитези, постановку риторичного запитання в поєднанні з іронією, метафорою, гіперболою, різними риторичними фігурами тощо.

Що стосується Сократа й Арістотеля, то, окрім власних надбань, вони своїми знаннями розвинули геній двох видатних людей Античності – найбільшого філософа (Платона) і найвеличнішого полководця, який блискуче володів даром слова і переконання (Александра Македонського).

Висновки. Таким чином, у Давній Греції був закладений фундамент тих риторичних здобутків і досягнень, якими до сьогодні послуговуються представники юриспруденції всього цивілізованого світу.

Література

1. Арістотель. Риторика [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.litmir.net/bd/?b=128434>
2. Горгий. Похвала Єлене [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://evartist.narod.ru/text4/43.htm>
3. Исаева В. И. Античная Греция в зеркале риторики / В. И. Исаева. – М. : Наука, 1994. – 258 с.
4. Исократ. Панегирик [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://ancientrome.ru/antlitr/isocrates/panegyricus.htm>
5. Исократ. Речи [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.proza.ru/2012/07/04/337>

- 6 Лисий. Речь XII. Против Эратосфена, бывшего члена коллегии тридцати [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.simposium.ru/ru/node/716>
7. Лисий. Речь XI. Хвалебная речь в честь Антиохии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://simposium.ru/ru/node/9812>
8. Лосев А. Ф. История античной эстетики: Софисты. Сократ. Платон / А. Ф. Лосев. – М. : Искусство, 1969. – 641 с.
9. Платон. Горгий [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://philosophy.ru/library/plato/gor.html>
10. Платон. Федр [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://psylib.ukrweb.net/books/plato01/21fedr.htm>
11. Цицерон Марк Туллий. Три трактата об ораторском искусстве / М. Т. Цицерон / под ред. М. Л. Гаспарова. – М. : Наука, 1972. – 471 с.

Summary

Vasyurina Alla. The question of the formation of judicial rhetoric in ancient Greece: features of genesis

Relevance of research the history of judicial eloquence, whose roots date back to antiquity, due to the fact that the phenomenon of competition, based on judicial rhetoric even nowadays forms the features of social life. Since ancient times, people compete with others in different areas of life, including the courts, which have to defend their own interests. Judicial rhetoric can be seen from the ontological position, through the prism of philosophical and ethical issues, the struggle between good and evil. Issues of seeking for convincing argument, speech improvement, development of techniques to influence effectively found their rightful place in the works of famous Greek speakers.

Keywords: *Judicial rhetoric, eloquence, competition, speech, argument.*